

- сприяння залученню продуктивного прямого іноземного капіталу в сферу матеріального виробництва та встановлення державного контролю за його використанням;
- створення сприятливих умов для розвитку СП, які займаються виробництвом;
- створення СП за так званою китайською схемою, яка передбачає з самого початку володіння контрольним пакетом акцій підприємства українською стороною, згодом, через 5 – 7 років, українськими мають бути 75% акцій, і ще через 10 – 12 років СП стає повністю українським;
- заборона ввезення СП застарілої продукції та технологій, які в розвинених країнах вважаються вичерпаними;
- розробка та прийняття законодавчої бази щодо страхування ризиків СП.

2.4. Співробітництво України з міжнародними фінансовими організаціями

Державні зовнішні запозичення у міжнародних фінансових організацій за умови їх ефективного використання є важливим джерелом ресурсного забезпечення реалізації пріоритетних проектів соціального та економічного розвитку, інструментом інституційних перетворень та міжнародної інтеграції.

Україна приєдналась до Міжнародного валютного фонду (МВФ), Міжнародного банку реконструкції та розвитку (МБРР), Міжнародної фінансової корпорації (МФК), Міжнародної асоціації розвитку та Багатостороннього агентства з гарантування інвестицій згідно з законом України від 03.06.92 №2402-XII. Україна стала 167-м членом Світового банку та розпочала свою співпрацю задля забезпечення успішного впровадження реформ у державі.

Кабінет Міністрів України постановою від 20.06.2006 № 844 прийняв національну Стратегію співробітництва України з міжнародними фінансовими організаціями на 2006–2008 рр. Передбачалось, що реалізація зазначеної Стратегії дозволить:

- здійснити переорієнтацію портфеля проектів Світового банку в Україні у реальний сектор (транспорт, енергетику, інформатизацію та зв'язок) та муніципальну інфраструктуру, в яких відчувається значна потреба в кредитних ресурсах;

- забезпечити ефективність використання залучених кредитних ресурсів.
- зосередити увагу на першочерговому кредитуванні спільних з МФО проектів у реальному секторі.

При цьому планувалося мінімізувати нові державні запозичення для впровадження інституційних проектів, включати в портфель лише проекти стратегічної ваги, зокрема, пов'язані із безпекою життя людини, охороною здоров'я та освітою.

Запозичення у Світовому банку (СБ) та Європейському банку реконструкції та розвитку (ЄБРР) залишаються вигідними для України з огляду на термін, на який надаються кредити, вартість ресурсів, інституційний вплив та передачу знань. Успішне співробітництво з міжнародними фінансовими організаціями є також важливим індикатором для іноземних приватних інвесторів.

Міжнародний валютний фонд. Специфіка цієї валютно-фінансової організації міжурядового співробітництва порівняно з іншими міжурядовими організаціями полягає у виконанні ним одночасно функцій регулювання, фінансування, нагляду та консультування держав-членів у сфері валютно-фінансових відносин. Головним завданням МВФ є скорочення тривалості та зменшення нерівноваги у міжнародному балансі розрахунків членів, забезпечення стабільності валютних курсів.

МВФ розпочав свою діяльність у Вашингтоні в травні 1946 р., об'єднавши у своєму складі 39 країн. Причиною його створення стала часткова відмова від золотого стандарту, який, беручи за міру вартості кожної валюти певну кількість золота, визначав протягом багатьох років вартість грошей як незмінну величину. Невизначеність вартісного виміру грошей, які не мали фіксованого співвідношення з відповідною кількістю золота, призвела до того, що обмін грошей між країнами, котрі зберегли золотий стандарт, і країнами, котрі відмовились від нього, значно ускладнився. Країни почали запасати золото і гроші, які можна було використати для його купівлі. Скоротились кількість і частота грошових операцій, ліквідувалися робочі місця, знижувався рівень життя. Порушилось співвідношення між грошми та вартістю товарів, а також між вартістю різних валют.

Новостворений МВФ був покликаний регулювати валютно-розрахункові відносини між країнами-членами і надавати їм у разі виникнення валютних труднощів, зумовлених порушенням рівноваги платіжних

балансів, фінансову допомогу у вигляді короткострокових позик в іноземній валюті. Сьогодні Фонд здійснює свою діяльність як спеціалізована установа ООН. Практично МВФ є інституціональною основою сучасної міжнародної валютної системи.

Основними механізмами фінансування МВФ є:

- резервні кредити “стенд-бай”;
- розширене кредитування (ЕФФ);
- компенсаційне та надзвичайне фінансування (ССФФ);
- фінансування системних перетворень (СТФ);
- фінансування буферних запасів (БСФФ);
- фінансування структурної перебудови (САФ).

Кредитування за програмами МВФ є умовним (тобто під виконання певних умов), його максимальний розмір – 125% квоти країни у фонді.

Таким є офіційний бік кредитної політики МВФ. У той же час досить тривала його діяльність призвела до таких результатів та тенденцій:

- економічна нестабільність у більш як 62 країнах, що отримували кредити МВФ, лише посилилась;
- залежність між країнами МВФ та приростом валових інвестицій є зворотно пропорційною;
- направлення коштів до країн, де розміщені кошти американських інвесторів із США;
- надання переваги країнам, що наслідують модель розвитку США;
- падіння ділової активності в країні-реципієнті (в очікуванні траншу);
- підпорядкування економік країн-боржників економіці США та економікам інших розвинутих країн через відкриття ринків цих країн для поставок товарів з країн – лідерів світу.

Будь-який член МВФ має право користуватися фондами МВФ пропорційно його фінансовій участі в цій організації.

Після того як у 1982 р. Мексика заявила, що вона перебуває в небезпечній близькості до дефолту, МВФ став відігравати головну роль у реструктуризації зовнішніх державних боргів. МВФ почав висувати вимоги до економічної політики країн-кредиторів. Він вимагав від них приймати плани економічного розвитку, що передбачали:

- зменшення бюджетних витрат;
- зниження економічної активності;
- зменшення середніх прибутків.

Держави, які намагаються фінансувати свій зовнішній дефіцит шляхом зменшення резервів іноземної валюти, можуть звернутися до МВФ за кредитом, і МВФ видає кредит, якщо вирішить, що труднощі з платіжним балансом мають тимчасовий характер, і тільки в обмін на зобов'язання відповідного уряду змінити економічну політику і зменшити дефіцит.

Згода МВФ на надання кредиту часто слугує свого роду сигналом для приватних позикодавців, підтвердженням кредитоспроможності держави.

У межах МВФ створено Фонд розширеного фінансування, Програму компенсаційного фінансування, Фонд структурних змін.

У рамках *Фонду розширеного фінансування* надаються кредити під зобов'язання країни-позичальниці виконувати трирічну програму економічного розвитку, почати виплату боргів за кредити не пізніше як через чотири з половиною роки після одержання кредиту і завершити виплату протягом шести років.

Програма компенсаційного фінансування діє для надання кредитів державам, що відчують різке падіння цін на експортовані товари, викликане зовнішніми чинниками.

Фонд структурних змін дає можливість найменш розвинутим країнам одержувати кредити на пільгових умовах:

– 0,5% річних, що значно нижче звичайної процентної ставки за кредитами МВФ;

– більш тривалі терміни виплати кредитів.

Кредити в межах цього фонду надаються під зобов'язання держави-позичальниці здійснити програму економічних реформ, у результаті якої має поліпшитися платіжний баланс і початися економічне зростання.

Україна активно співпрацює із МВФ, починаючи з жовтня 1994 року шляхом отримання кредитів з метою здійснення економічних реформ. За період 1994 – 2000 рр. було реалізовано повністю 5 кредитних угод з МВФ, проте їх обсяг не перевищував 0,8 млрд. SDR за рік (\$1,35 млрд.).

Протягом 1994-2001 рр. Україна регулярно отримувала кредити від Фонду, а у період з 2004 по 2007 рр. зовсім не брала позик у МВФ.

Отже, протягом 2004-2008 рр. Україна не отримувала кредитів від МВФ. Після завершення співробітництва за програмою EFF Уряд України серед прийнятних форм подальшого співробітництва України з Міжнародним валютним фондом на безкредитній основі обрав попереджувальну

програму Stand-by, за якою передбачалася можливість України отримати кредит на суму 411,6 млн. SDR (\$600 млн.). Згідно із досягнутими домовленостями, Україна мала право на отримання кредиту у випадку, якщо в країні погіршиться платіжний баланс або стан валютних резервів. Програма «попереджувальний Stand-by» також мала спрямовуватися на забезпечення поступової трансформації відносин між Україною та МВФ до безкредитних. Угода була підписана терміном на 12 місяців, строк дії цієї угоди закінчився відповідно до її умов, а Україна так і не скористалася можливим кредитом.

Наступним етапом у відносинах між Україною та МВФ стали безкредитні стосунки з Фондом. Співробітництво було зосереджено на наданні технічної допомоги, спрямованої на усунення загроз стабільності та вирішення проблем, пов'язаних з макроекономічною, грошовою, валютною, податковою та бюджетною політикою.

Новим імпульсом у сфері співробітництва України та МВФ стала світова фінансова криза, а точніше її наслідки, які негативно позначилися на економічній ситуації в державі. Україна стала третьою країною в Європі (після Ісландії та Угорщини), яка знаходилась на межі дефолту. Таким чином, з метою уникнення ситуації різкого погіршення стану платіжного балансу, підтримання обмінного курсу гривні та забезпечення ліквідності банківського сектора, у 2008 році в рамках Механізму фінансування за надзвичайних умов (EFM) по програмі Stand-by Національним банком України були залучені нові кошти від МВФ. Впровадження програми Stand-by з одного боку сприяло макроекономічній стабілізації, зниженню рівня інфляції, стабілізації вітчизняної фінансової системи в умовах глобальної кризи, однак, з іншого боку, кредити МВФ 2008-2009 рр. стали основною причиною зростання зовнішнього боргу країни.

Розпорядником фінансових ресурсів, наданих МВФ, є НБУ. Отримання цих ресурсів обумовлено виконанням українською стороною погоджених з МВФ критеріїв ефективності, таких як рівень чистих міжнародних резервів НБУ, монетарні показники та дефіцит консолідованого бюджету тощо.

Фінансові ресурси МВФ надаються Україні на досить пільгових умовах: строк сплати 3-5 років, початок оплати – через три роки, процентні ставки за кредит – від 5,75 % до 6,29 %.

Кредити, які Україна отримала під час співпраці з міжнародними ор-

ганізаціями з одного боку допомагали розв'язувати численні проблеми макроекономічної нестабільності всередині країни на протязі останніх 20 років. Так, виконання угоди stand-by: зниження інфляції, зменшення ризиків у банківському секторі, стабілізація валютного курсу, але з іншого боку, призвели до певного боргової залежності України.

У січні 2015 р. досягнуто домовленості про розширення фінансової підтримки України шляхом заміни існуючої програми МВФ stand-by на довготермінову програму Extended Fund Facility (EFF).

11 березня 2015 р. Ради директорів Міжнародного валютного фонду прийняла рішення щодо переходу на довготермінову програму розширеного кредитування (EFF) і виділення Україні 17,5 млрд. дол. США. Ця чотирирічна програма передбачає фінансування заходів з економічної і фінансової стабілізації України.

Перший транш кредиту в обсязі 5 млрд. дол. США поступив в Україну у березні 2015 р. 31 липня 2015 р. відбулось чергове засідання Ради Директорів МВФ, під час якого було ухвалено рішення щодо виділення Україні другого траншу у розмірі 1,7 млрд. дол.

Впродовж останніх 20 років кредити МВФ допомагали розв'язувати численні проблеми макроекономічної нестабільності та забезпечували макроекономічне зростання, підтримували стабілізацію банківського сектору, фінансування імпорту і забезпечення внутрішнього ринку необхідними товарами. Окрім того, кредити виступали індикатором для взаємовідносин з іншими міжнародними фінансовими організаціями та приватними зовнішніми інвесторами.

Основою співробітництва України зі **Світовим банком** є його стратегія допомоги нашій державі, якою визначено основні напрями цієї допомоги, зокрема, розвиток приватного сектора та муніципальної інфраструктури, розвиток енергетичної галузі, заходи по енергозбереженню та інші.

Світовий банк, заснований у 1944 році. Штаб-квартира Групи Світового банку знаходиться у м. Вашингтоні, округ Колумбія, США. Світовий банк являє собою групу споріднених організацій, тому досить часто говорять про групу Світового банку. До Світового банку входять п'ять організацій:

Міжнародний банк реконструкції та розвитку (МБРР) надає фінансування урядам країн з середнім рівнем доходів та кредитоспроможних країн з низьким доходом.

Міжнародна асоціація розвитку (МАР) надає безпроцентні займи (кредити) і гранти урядам найбідніших країн світу.

Міжнародна фінансова корпорація (МФК) є найкрупнішою організацією розвитку, орієнтованою виключно на приватний сектор;

Багатостороннє агентство з гарантування інвестицій (БАГІ) було створене в 1988 році для залучення прямих іноземних інвестицій в країни, що розвиваються, шляхом страхування (надання гарантій) від політичних ризиків для інвесторів та кредиторів.

Міжнародний центр з урегулювання інвестиційних спорів (МЦУІС) надає можливості для вирішення інвестиційних спорів.

Основна різниця між Світовим банком і МВФ полягає в тому, що МВФ більше концентрує свою увагу на питаннях короткострокової фінансової стабільності в країнах, тоді як Світовий банк зосереджується переважно на середньо- та довгострокових (за терміном реалізації) проектах структурних та галузевих перетворень в економіках країн.

На поточний момент портфель проектів, розроблених у співробітництві зі Світовим банком, спрямовано на підтримку ключових напрямів економічних реформ, а саме: розвиток підприємництва та приватного сектору, структурну перебудову базових галузей економіки, реформування фінансового та банківського секторів, програми соціального захисту, охорону навколишнього середовища. Крім цього, кошти Світового банку направляються на фінансування інвестиційних проектів в електро- та теплоенергетиці, житловому та комунальному господарстві, соціальному секторі.

Програмна системна позика (ПСП) становить основу фінансової допомоги Світового банку для підтримання конкретних досягнень у реалізації програми структурних реформ уряду України у різних секторах і спрямована на вдосконалення структурної та інституційної бази, передусім на завершення і прискорення процесу формування інституційної законодавчої бази та на удосконалення управління в державному і приватному секторах.

Проект ПСП – приклад комплексного підходу до вирішення проблем вітчизняної економіки і суспільства і передбачає здійснення заходів з п'яти ключових напрямів: посилення фінансової дисципліни; поліпшення підприємницького середовища шляхом удосконалення державної регуляторної політики; удосконалювання правової бази прав власності; підвищення ефективності державного сектору і забезпечення його підзвітності; пом'якшення соціальних і екологічних ризиків перехідного етапу еконо-

міки.

Зараз Світовий банк та Україна працюють над програмою проектів у реальному секторі. За роки співробітництва Світовий банк затвердив для України 50 позик загальним обсягом 10,1 млрд. дол. США, з яких отримано 7,4 млрд. дол. США. Значна доля цих коштів, була позиками на структурні перетворення та реформування фінансового сектора і подальший розвиток банківської системи.

10 березня 2014 року Рада директорів Світового банку ухвалила рішення про готовність надати додаткові кредитні ресурси на підтримку реформ в нашій державі у розмірі 3 млрд. дол. США.

На сьогодні на стадії реалізації перебуває 12 проектів, метою яких є модернізація інфраструктури, зокрема проекти з реабілітації гідроелектростанцій, передачі електроенергії, розвитку міської інфраструктури, покращення автомобільних доріг та безпеки руху, підвищення енергоефективності, в т.ч. у секторі централізованого тепlopостачання, розвитку міської інфраструктури, модернізації системи соціальної підтримки населення України, поліпшення охорони здоров'я.

За 23 роки співробітництва Банком було запропоновано Україні ресурсів на суму понад 7,94 млрд. дол. США (з яких вже використано понад 5,5 млрд. дол. США) [61].

Співробітництво з Європейським банком реконструкції та розвитку. Україна набула статусу країни – члена ЄБРР 13 серпня 1992 р. відповідно до Указу Президента України “Про членство України в Європейському банку реконструкції та розвитку” від 14 липня 1992 року № 379/92.

Головною особливістю ЄБРР, що відрізняє його від інших банків розвитку, є підтримка ним саме приватної підприємницької ініціативи. У цьому положенні виявляється сутність діяльності ЄБРР, яка проголошує, що не менше 60 % загального обсягу фінансування Банку повинно спрямовуватися до приватного сектора.

Ключовим інструментом організації співпраці між Україною та Європейським банком реконструкції та розвитку є Стратегія ЄБРР в Україні, прийнята 17 травня 2005 р. Радою Директорів ЄБРР. Цією стратегією передбачено збільшення рівня підтримки банком проектів у сфері інфраструктури державного сектору в Україні та допомоги у реформуванні транспортного та енергетичного секторів.

12 червня 2007 р. в Лондоні було підписано нову Програму співробі-

тництва на 2007–2009 рр. між урядом України та Європейським банком реконструкції та розвитку і Договір між урядом України і Європейським банком реконструкції та розвитку про співробітництво та діяльність Постійного Представництва ЄБРР в Україні.

Програмою співробітництва визначені пріоритетні напрями співробітництва та конкретні проекти у сфері енергетики та енергозбереження, розвитку муніципальної інфраструктури, транспорту, зв'язку та дорожнього сектору, що впроваджуватимуться в Україні спільно з ЄБРР у 2007–2009 рр.

Ратифікація Договору про співробітництво та діяльність Постійного Представництва ЄБРР в Україні дозволить розширити доступ до кредитних та некредитних ресурсів ЄБРР в регіонах України, відкрити регіональні представництва ЄБРР в інших містах України та здійснювати закупівлі в рамках спільних з ЄБРР проектів відповідно до правил ЄБРР щодо закупівель.

Україна є другою країною за обсягами фінансування ЄБРР. За весь час співробітництва з Україною ЄБРР надав інвестицій на загальну суму в 3,2 млрд. євро в рамках 163 проектів. У рамках інвестиційних проектів здійснено інвестиції у харчову, нафтогазову промисловість, транспорт, телекомунікації, сфери фінансів, надання послуг в сільському господарстві та муніципальну інфраструктуру.

Особливо актуальним для України стає залучення іноземних інвестицій та фінансова підтримка ЄБРР у зв'язку із проведенням у 2012 р. в Україні чемпіонату Європи з футболу. Підготовка України до “Євро-2012” передбачає реконструкцію аеропортів та морських портів, ремонт і будівництво автомобільних доріг, розвиток туристичних маршрутів. Зважаючи, що до початку чемпіонату Європи з футболу в Україні має функціонувати розвинута європейська інфраструктура, досвід ЄБРР у розбудові транспортної інфраструктури є дуже вагомим (ЄБРР фінансує 33% проектів у транспортній галузі України від їх загального обсягу).

Подальший розвиток співробітництва України з ЄБРР забезпечуватиме якнайширше використання можливостей банку для здійснення ринкових перетворень, залучення його фінансових ресурсів одночасно з іншими стратегічними інвесторами до роботи над проектами з високими рівнями ризику. При цьому використовуватиметься досвід ЄБРР із розроблення і реалізації масштабних інвестиційних проектів, із впровадження сучасних методів фінансового менеджменту і корпоративного управління.

Співробітництво з **Європейським інвестиційним банком (ЄІБ)**. На пленарному засіданні Верховної Ради України 7 лютого 2006 р. було прийнято Закон України “Про ратифікацію Рамкової угоди між Україною та Європейським інвестиційним банком” № 3392. Головною метою банку залишається внесок через фінансування раціональних інвестицій у процес досягнення стратегічних цілей, визначених Радою ЄС. В контексті країн-партнерів (держав поза межами ЄС) ЄІБ керується наданими йому Радою ЄС мандатами.

Для регіону України, Росії, Молдови та Білорусі пріоритетами роботи банку на період до 2008 р. є:

- охорона довкілля;
- транспортна, енергетична, муніципальна інфраструктура на пріоритетних транс’європейських (інфраструктурних) осях.

Кредити надаються тільки за умови, що використовуються й інші джерела фінансування. Фінансування до 50% загальної вартості проектів може здійснюватися ЄІБ.

Співпраця між Україною та Європейським інвестиційним банком (ЄІБ) розпочалася у квітні 2006 р. Загалом ЄІБ було надано кредитів на суму майже 2,5 млрд. євро для реалізації 21 проекту в Україні [62], а наприкінці 2014 р. ЄІБ було затверджено ще декілька проектів для України на загальну суму 1,708 млрд. євро., які знаходяться на погодженні.

Співробітництво з **Чорноморським банком торгівлі та розвитку (ЧБТР)**. Чорноморський банк торгівлі та розвитку (ЧБТР) був створений країнами чорноморського басейну як регіональний банк розвитку з метою стимулювання співробітництва між країнами, фінансування регіональних проектів, сприяння приватній та підприємницькій діяльності та прискорення реформ у фінансовому секторі.

Угода про створення ЧБТР була ратифікована Верховною Радою України 17 червня 1997 р. Банк має статус міжнародної фінансової організації.

Стратегія ЧБТР для України на 2007–2010 рр. визначає такі напрями діяльності:

- розвиток енергетичної галузі;
- стимулювання українського експорту, насамперед в країни – члени ЧБТР;
- фінансова підтримка сільського господарства та промисловості;
- розвиток малого і насамперед середнього бізнесу в Україні.

У червні 1997 р. Україна приєдналась до Угоди про заснування Чорноморського банку торгівлі та розвитку (ЧБТР). Діяльність ЧБТР в Україні спрямована на підтримку таких секторів економіки, як енергетика, транспорт, суднобудування, машинобудування, банки, а також експортно-орієнтовані підприємства [63]. Станом на кінець 2014 р. ЧБТР здійснив кредитування 33 проектів для України на загальну суму 22,042 млн. євро та 450,525 млн. дол. США [64].

Перевагою кредитів, отриманих від ЧБТР є те, що вони залучаються без надання державних гарантій, а реалізація проектів не передбачає використання коштів державного та/або місцевого бюджетів.

Співробітництво з **Північним інвестиційним банком (ПІБ)** здійснюється за Рамковою Угодою від 23 грудня 2005 р. 14 вересня 2006 р. Верховна Рада України прийняла Закон України “Про ратифікацію Рамкової Угоди між Україною та Північним інвестиційним банком”.

Рамковою угодою передбачено, що Північний інвестиційний банк може відповідно до цієї угоди вільно здійснювати на території України діяльність, передбачену Статутом банку, згідно із законами та нормативно-правовими актами України. На території України банк провадить свою діяльність у режимі, який надається міжнародним фінансовим організаціям і є найбільш сприятливим для такої діяльності.

Пріоритетами кредитування ПІБ є:

- виробництво енергії та енергозбереження;
- захист навколишнього середовища;
- транспорт;
- телекомунікації;
- розвиток промисловості (целюлозно-паперової);
- інфраструктура.

2.5. Використання офшорних зон для залучення прямих інвестицій

Із розвитком процесу глобалізації у міжнародній практиці з середини ХХ ст. почалося активне застосування такого фінансового інструменту, як міжнародне податкове планування. Передумовою для його здійснення стало створення офшорних зон.

Їх бурхливий розвиток зумовлений все зростаючим взаємопроникненням і взаємозалежністю національних господарських систем, став додатковим фактором розвитку процесу міжнародного обміну товарами, по-